

Grażyna Bogdanowicz

Scenariusz lekcji bibliotecznej dla klas VI–VIII szkoły podstawowej

Temat: Ruchoma czcionka Jana Gutenberga – krótki zarys historii narzędzi pisarskich od rylca do druku, pelpliński egzemplarz *Biblii 42-wierszowej* Jana Gutenberga, pierwsze drukarnie na ziemiach polskich.

Cele ogólne:

- poznanie historii narzędzi pisarskich i form książki przed wynalezieniem druku;
- przypomnienie faz powstawania pisma;
- poznanie znaczenia wynalazku druku Jana Gutenberga;
- zaprezentowanie pelplińskiego egzemplarza *Biblii 42-wierszowej* Jana Gutenberga;
- zapoznanie z historią pierwszych drukarni na ziemiach polskich.

Cele szczegółowe

Uczeń uczestniczący w zajęciach pozna:

- nazwy i zastosowanie narzędzi pisarskich: pięściaka, calamusa, rylca;
  - fazy rozwoju książki od tabliczki do kodeksu;
  - krótką historię książki rękopiśmiennej pergaminowej;
  - sposób powstawania książki blokowej / drzeworytowej jako fazy przejściowej między formą rękopiśmienną a drukowaną;
  - życiorys Jana Gutenberga i jego wynalazki;
  - historię pierwszych drukarni na ziemiach polskich
- oraz
- uzyska podstawowe informacje na temat pelplińskiego egzemplarza Biblii Gutenberga.

Formy pracy: indywidualna i zbiorowa.

Metody pracy:

- elementy wykładu;
- interakcja z uczniami.

Materiały dydaktyczne:

- prezentacja przygotowana przez nauczyciela, ukazująca poszczególne etapy rozwoju narzędzi pisarskich, pisma i form książki (można wykorzystać aplikację multimedialną Canva);
- wystawka książek ze zbiorów biblioteki, tematycznie związanych z prezentowanym tematem: *Historia książki: od glinianych tabliczek po e-booki* / Roderick Cave i Sara Ayad; *Bibliotheca Corviniana = Biblioteka króla Macieja Korwina* / tekst i przypisy Csaba Csapodi, Klára Csapodi-Gárdonyi; *Johannes Gutenberg i początki ery druku* / Jan Pirożyński; *Biblioteka szaleńca: największe kurioza wydawnicze* / Edward Brooke-Hitching; *Drzeworytowe książki średniowiecza* / Bronisław Kocowski; *Polonia typographica saeculi sedecimi: tłocznie polskie XVI stulecia. Monografie i podobizny zasobów drukarskich. Z. 12, Maciej Szarfenberg, Kraków 1527–1547: tablice 571–600* / oprac. Henryk Bułhak; *Encyklopedia Wiedzy o książce*, kilka reprintów.

Miejsce: sala wykładowa Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach.

Czas trwania: 45–60 minut.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie do lekcji – krótka rozmowa z uczniami wprowadzająca do tematu, pozwalająca nauczycielowi ocenić stan posiadanej przez uczniów wiedzy przed zajęciami.

2. Wykład prezentujący treści zajęć:

➤ **Historia narzędzi pisarskich**

Korzystając z prezentacji multimedialnej nauczyciel odwołuje się do wiedzy uczniów, prosząc ich o wskazanie pierwszego narzędzia pisarskiego: dłoń → rysunek → petroglify; pięściak → znak → piktogram; → rylec / calamus → hieroglify Egipcjan / pismo klinowe Sumerów / → tabliczka gliniana → alfabet Fenicjan → zwój papirusowy → alfabet łaciński → tabliczki woskowe w formie kodeksu (zwracamy uczniom uwagę na przenikanie się form: zwoje również były zapisywane pismem hieratycznym i demotycznym jako pochodne hieroglifów) → wynalezienie pergaminu → gęsie pióro → wykorzystanie drzeworytu do odbijania tekstu → wynalezienie druku.

➤ **Historia książki rękopiśmiennej pergaminowej**

Warto w tym momencie przedstawić uczniom krótką historię książki rękopiśmiennej pergaminowej, opowiadając o pracy klasztornych skrybów. Plansza prezentująca kodeks rękopiśmienny pozwoli na przedstawienie i omówienie takich pojęć jak: *inicjał / ornament / miniatura / rubryka* a także *oprawa sakwowa / płaszczowa / drewniana* (stąd powiedzenie: przeczytać książkę od deski do deski) / *skórzana*. Jako ciekawostkę warto pokazać *książkę łańcuchową*. *Bibliotheca Corviniana* posiada piękne ilustracje kodeksów rękopiśmiennych.

➤ **Książka blokowa / drzeworytowa / ksylograficzna**

Stanowi ona pomost między książką rękopiśmienną a drukowaną. Technikę wycinania w drewnie elementów zdobniczych znali już Chińczycy w VI wieku. Pracę przy produkcji książki rozpoczynał *kaligraf / rysownik*, który nanosił tuszem tekst na drewnianą tabliczkę, następnie pracę kontynuował *snycerz / drzeworytnik*, wycinający wzdłuż konturów słowa, tak aby uzyskać tekst wypukły. Kolejny pracownik nakładał czernidło, do formy przykładano wilgotny papier, na którym odciskał się tekst. Papier suszono i łamano, tworząc stronicę książki. *Biblia pauperum / Biblia ubogich* jest przykładem książki ksylograficznej.

➤ **Jan Gutenberg i jego wynalazki**

Prezentujemy krótko życiorys Jana Gutenberga oraz jego wynalazki: ruchomą czcionkę, maszynę odlewniczą, wierszownik i prasę drukarską.

Omawiamy z uczniami znaczenie wynalazku Gutenberga: szybsza i tańsza produkcja książki, upowszechnienie książki.

Książki drukowane łączące cechy książki rękopiśmiennej i drukowanej wydane do 1500 roku nazywamy *inkunabułami*.

➤ **Pelpliński egzemplarz Biblii Gutenberga**

Omawiając historię pelplińskiego egzemplarza *Biblii 42-wierszowej* Gutenberga możemy wspomnieć, że zakupił go najprawdopodobniej biskup chełmiński Mikołaj Chrapicki w 1496 roku i podarował go zakonowi franciszkanów w Lubawie, a po sekularyzacji zakonu w 1821 roku Biblia ta trafiła do biblioteki seminarium duchownego w Pelplinie.

Podajemy podstawowe informacje dotyczące ilości wydrukowanych egzemplarzy na pergaminie i papierze, ile egzemplarzy dotrwało do naszych czasów, wspominamy również o *faksymiliach / reprintach*.

➤ **Pierwsze drukarnie na terenie Polski**

Prowadzili je drukarze przybyli z Niemiec. Na potrzeby lekcji możemy wymienić tych, którzy drukowali w języku polskim: Jan Haller, Kasper Straube, Florian Ungler. Można też wspomnieć o fenomenie *drukarni wędrownych*.

3. Podsumowanie lekcji:

- uczniowie sporządzają listę nowych pojęć, które uczniowie poznali na zajęciach,
- rozmowa na temat roli książki w dobie Internetu.

Bibliografia:

1. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. Aleksander Birkenmajer, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.
2. Kocowski Bronisław, *Drzeworytowe książki średniowiecza*, Ossolineum, Wrocław 1974.
3. Pirożyński Jan, *Johannes Gutenberg i początki ery druku*, PWN, Warszawa 2002.